

PREMIS aula

Política lingüística i educació al Marroc

LAURA TERRÉ LLORENS

**2on Premi al millor Treball de Final de Màster
Curs 2019-2020**

Màsters que hi participen

Els Premis Aula als millors Treballs de Final de Màster (TFM) formen part, juntament amb el cicle de conferències i el Seminari, del Programa Interuniversitari IEMed Aula Mediterrània que l'IEMed coorganitza des del 2014-2015 amb diferents màsters universitaris que, des de disciplines diverses, es dediquen a l'estudi de l'entorn mediterrani.

Fomentar la interdisciplinarietat i la investigació sobre la regió són els objectius més destacats del programa que, amb aquest premi, vol potenciar l'especialització en la Mediterrània i donar suport i visibilitat als i les joves investigadores que hi dediquen la seva recerca.

POLÍTICA LINGÜÍSTICA I EDUCACIÓ AL MARROC

Autora: Laura Terré Llorens

Màster: Màster Món Àrab i Islàmic, Universitat de Barcelona

Any de lliurament: 2020

Disseny gràfic: Núria Esparza

Revisió: Jaume Aubareda

Coordinació del Programa Interuniversitari IEMed Aula Mediterrània: Elisabetta Ciuccarelli

Barcelona, 2022

POLÍTICA LINGÜÍSTICA I EDUCACIÓ AL MARROC

Laura Terré Llorens

RESUM

El Marroc és un país amb una gran diversitat lingüística, on, a més de l'àrab i l'amazic com a llengües vernacles, hi trobem altres llengües d'ús habitual, com el francès, l'anglès i el castellà. El treball analitza la situació de cadascuna d'aquestes llengües i les diferents polítiques lingüístiques que el país ha aplicat en el sistema educatiu des que va assolir la independència l'any 1956. Alhora, posa sota el focus de l'anàlisi les reformes educatives impulsades en les dues primeres dècades del segle XXI des d'un punt de vista lingüístic, així com els debats sorgits els darrers anys que involucren llengües i educació i que fan referència a la situació de l'amazic, l'àrab dialectal i les llengües estrangeres a l'escola.

PARAULES CLAU

Marroc, política lingüística, educació, àrab estàndard, àrab dialectal, amazic, francès, castellà, anglès.

El Marroc és un país d'una gran diversitat cultural i lingüística, on, a més de l'àrab i l'amazic, trobem altres llengües d'ús habitual, com el francès, el castellà i l'anglès, heretades del seu passat colonial i, més recentment, de la globalització. La interiorització i gestió d'aquesta diversitat com a riquesa és encara un assumpte pendent si analitzem les polítiques lingüístiques que el Marroc ha impulsat i les seves repercussions en el sistema educatiu.

L'amazic i l'àrab, llengües vernacles del Marroc

Els lingüistes consideren l'àrab i l'amazic les dues llengües vernacles del Marroc, si bé l'arribada de la llengua àrab no es produeix fins al segle vii, fruit de la conquesta islàmica. Fins aleshores, l'amazic havia estat la llengua materna de la majoria de la població local. Amb l'adopció de l'islam com a religió, l'expansió de l'àrab al Marroc esdevé inevitable i guanya prestigi davant l'amazic.

Avui l'àrab i l'amazic són les dues úniques llengües reconegudes com a oficials al Marroc. L'àrab té aquest estatus des de la Constitució del 1962, la primera de l'Estat independent, mentre que l'amazic no aconsegueix l'oficialitat fins a la Constitució del 2011, l'article 5 de la qual declara que «la llengua amaziga és una de les llengües oficials de l'Estat» (Royaume du Maroc. Secrétariat Général du Gouvernement, 2011, p. 5).

Tot i això, algunes veus consideren que a la Constitució del 2011 l'amazic se subordina a la llengua àrab, ja que el text estipula que «l'àrab continua sent la llengua oficial de l'Estat» i que la declaració de l'amazic com «una llengua oficial» es pot interpretar com «una llengua entre d'altres» (Boukous, 2011, p. 16-17). Segons el cens de població del 2014, el 26% de la població marroquina afirmava utilitzar la llengua amaziga.¹ Altres autors han calculat que entre el 35% i el 40% de la població marroquina té l'amazic com a llengua materna, tot i reconèixer la manca de dades oficials (Aguadé, 2008, p. 287).

Pel que fa a la llengua àrab, al Marroc conviuen diferents registres, principalment l'àrab estàndard (o *fosha*) i l'àrab dialectal marroquí (o *dàrija*). Així, l'àrab dialectal marroquí és el registre d'ús corrent de llengua àrab: s'aprèn en l'àmbit familiar o al carrer i s'utilitza en la comunicació oral en la vida quotidiana. D'acord amb el cens del 2014, el 90,9% de la població marroquina utilitza l'àrab dialectal, tot i que de manera no exclusiva; és a dir, que en ocasions es combina amb altres llengües.² En canvi, l'àrab estàndard és el registre de la llengua codificada: s'aprèn a través de l'educació formal i s'utilitza en la comunicació escrita, així com en la comunicació oral en contextos de formalitat.

La situació de les llengües europees

Al Marroc hi ha avui encara una forta presència de les llengües colonials. La colonització francesa (1912-1956) va suposar la imposició del francès al sistema educatiu, a l'administració i als sectors econòmics urbans, mentre que l'ensenyament de l'àrab va quedar

¹ Les dades del cens del Marroc de l'any 2014 es poden trobar en aquest enllaç: <http://rgphentableaux.hcp.ma/Default1/> [Data de la consulta: 4 d'octubre del 2020].

² Les dades del cens del Marroc del 2014 es troben disponibles en aquest enllaç (cerca per «Langues locales utilisées»): <http://rgphentableaux.hcp.ma/Default1/> [Data de la consulta: 12 d'octubre -del 2020].

reduït a les escoles alcoràniques i a l'antiga Universitat de Qarawiyyine, a Fes, com a part de l'educació islàmica tradicional (Ennaji, 2005, p. 12-13). El poder colonial francès va establir al Marroc un sistema educatiu modern, semblant al que estava vigent aleshores a França, però al qual només accedien una minoria de marroquins benestants, els francesos i els jueus (Ennaji, 2005, p. 97). Tot i això, aquestes escoles van contribuir a difondre una visió occidental del món i a consolidar el francès com a llengua de prestigi i associada a la modernitat, la qual es manté encara al Marroc.

Moustaoui (2004) assenyala que el francès és molt més que una herència de la colonització i que vindria a ser un «patrimoni cultural» que s'ha conservat entre la població. Bouarich (2011, p. 22) ens recorda que al Marroc el francès es percep com un mitjà de promoció social, com un domini privilegiat de la intel·lectualitat i les classes dirigents, a més de ser una clau per accedir al mercat laboral. Tot i la manca d'estatus de llengua oficial, Ennaji (2005, p. 97) es refereix al francès com a «segona llengua» del Marroc, ja que en realitat sí que té un estatus especial: no és una llengua estrangera amb el mateix tractament que l'anglès o el castellà, si bé tampoc és llengua nacional. A més, no s'ha d'obviar la influència que França exerceix sobre les antigues colònies a través de la francofonia, entesa com a *soft power* cultural. Així, actualment, l'ensenyament del francès al Marroc s'introdueix en el sistema educatiu públic a tercer de primària, amb una càrrega lectiva de 8 hores setmanals fins a sisè curs, i és l'única llengua estrangera que s'ensenya a primària.³

Pel que fa a la presència del castellà al Marroc, es nota especialment a les zones de l'antic Protectorat espanyol (1913-1956). La independència del Marroc va suposar que el castellà perdés l'estatus de llengua oficial a l'administració i l'educació, i actualment només s'ensenya com a segona llengua estrangera a secundària i a la universitat. Tot i això, cal destacar l'esforç de l'Estat espanyol per difondre el coneixement del castellà al Marroc, tenint en compte que Espanya és el seu principal soci comercial, i també l'interès de molts marroquins a aprendre aquesta llengua per accedir a serveis i oportunitats professionals (France Diplomatie, 2020; Belhiah, 2020).

Ahora, cal considerar la presència de l'anglès en el panorama lingüístic marroquí com a llengua de comunicació internacional. Es tracta d'una llengua que entra en clara competència amb el francès i els interessos de la francofonia (Sadiqi citat a Ennaji, 2005, p. 120). És, a més, una llengua sense pes colonial al Marroc, la qual cosa comporta una connotació positiva per a certs sectors de la societat (Chakrani, 2017, p. 228). Però, malgrat la importància creixent de l'anglès, en el sistema educatiu públic els alumnes marroquins no reben la primera classe de llengua anglesa fins a l'etapa de secundària.

Diglossia i bilingüisme amb diglossia

Arran d'aquest panorama lingüístic, al Marroc s'observen fenòmens com el de la diglossia. La diglossia es caracteritza per la utilització, en funció de cada situació lingüística, d'una varietat o una altra d'una mateixa llengua. Així, els arabòfons marroquins acostumen a

³ El programa i la distribució horària per a l'etapa d'educació primària es pot consultar a: <https://www.men.gov.ma/Fr/Pages/Programmes-horaires-prescoprim.aspx> [Data de la consulta: 18 d'octubre del 2020].

utilitzar l'àrab dialectal (*dàrija*) com a llengua de comunicació oral en situacions informals, com les de la vida quotidiana al carrer o amb la família, mentre que reserven l'ús de l'àrab estàndard (*fosha*), que aprenen a l'escola, per a la comunicació escrita i la comunicació oral en un context formal.

Però, a més, al Marroc hi ha un bilingüisme amb diglòssia (Fishman citat a Moustouï, 2005). Aquesta situació s'observa clarament entre la població amaziga, que practica un bilingüisme amazic-àrab dialectal segons la situació comunicativa: la població que té l'amazic com a llengua materna aprèn l'àrab dialectal al carrer i l'utilitza per relacionar-se amb la població arabòfona (Ennaji, 2005, p. 125). Per aquest motiu, el cens poblacional del 2014 posa de manifest que el 90,9% de la població marroquina coneix almenys l'àrab dialectal.

Un altre fenomen molt habitual és el del bilingüisme amb diglòssia àrab dialectal-francès, fruit de la situació privilegiada del francès en el sistema educatiu (Ennaji, 2005, p. 127). D'acord amb el cens del 2014, el 63,8% dels marroquins majors de 10 anys alfabetitzats saben llegir i escriure en francès. Malgrat aquesta dada, caldria veure fins a quin punt dominen bé la llengua francesa o són només bilingües parcials. En aquest sentit, De Ruiter i Ziamari (2014, p. 147-148) constaten un empitjorament en el domini de la llengua francesa entre els joves marroquins.

La política lingüística d'arabització

Davant el multilingüisme i la diversitat de la societat marroquina, el país ha optat per diferents posicionaments oficials en funció de les circumstàncies històriques, socials i polítiques, amb repercussions en el sistema educatiu, i en què destaca sobretot la política lingüística d'arabització.

Quan el Marroc aconsegueix la independència el 1956, el moviment panarabista liderat per Nàsser es troba en un moment de màxima esplendor. En aquest context, la nova elit governant considera que l'Estat marroquí acabat de néixer no és una nació plenament arabòfona, i menys encara un país àrab (Ennaji, 2005, p. 184). El nou Estat s'ha de consolidar, i ho fa basant-se en la tríada formada per islam, llengua àrab i monarquia, amb l'objectiu d'intentar homogeneïtzar la població (Moustouï, 2004, p. 4). Per això, la Constitució del Marroc del 1962 declara l'àrab única llengua oficial del país.

Alhora, per al nou Estat l'educació esdevé una prioritat amb la finalitat d'universalitzar-la i també d'arabitzar la població; és a dir, convertir-la en arabòfona. Amb aquest doble objectiu, el Marroc posa en funcionament el 1963 una política lingüística d'arabització (Moustouï, 2004). Aquesta política consisteix a introduir la llengua àrab en àmbits als quals se li havia barrat l'accés en època dels protectorats, com són l'educació i l'administració, i dotar-la novament de prestigi i combatre així les llengües colonials com a llengües dominants. Però el procés per convertir l'àrab en llengua vehicular del sistema educatiu no és ràpid ni fàcil. El Marroc topa de seguida amb la manca d'un professorat marroquí que doni relleu als docents europeus i que, a més, domini l'àrab estàndard (Ennaji, 2005, p. 206; González

González, 2012, p. 131). Com a conseqüència, l'arabització del sistema educatiu s'implementa de manera progressiva al llarg de 25 anys. No és fins a l'any 1988 que s'assoleix l'arabització de tots els cursos de primària i de secundària i part de l'ensenyament universitari, ja que les carreres científiques i tecnològiques no s'han arabitzat mai i han mantingut el francès com a llengua vehicular (Moustaoui, 2004).

Una de les grans contradiccions de la política lingüística d'arabització de l'educació és que precisament consolida el francès com a «segona llengua» del sistema educatiu públic. Com hem vist, el francès s'ensenya avui com a primera llengua estrangera a partir de tercer de primària i manté una posició privilegiada en el sistema educatiu davant altres llengües estrangeres.

De fet, la política d'arabització de l'educació ha estat sempre envoltada d'una forta polèmica. D'una banda, hi ha veus que consideren que l'arabització i les seves contradiccions serien un dels factors que contribueixen a la baixa puntuació del sistema educatiu públic marroquí en els rànquings i informes internacionals, perquè la majoria d'alumnes no acabaria de dominar ni l'àrab estàndard ni el francès (Lakhdar-Ghazal, 2019; Zerrouqi, 2015, p. 4). Però, d'altra banda, hi ha estudis que constaten que, gràcies a l'arabització de l'educació, els joves utilitzen més que mai l'àrab estàndard, ja que per a ells és llengua d'escriptura i de lectura i llengua de comunicació dins el món àrab (De Ruiter i Ziamari, 2014, p. 150-151). Per a Ennaji (2005, p. 210), l'arabització ha contribuït a erradicar l'analfabetisme i a promoure sentiments d'unitat i solidaritat entre marroquins.

Un sistema educatiu per al segle XXI

L'entrada al segle XXI coincideix al Marroc amb l'arribada al tron de Mohammed VI, amb un discurs més aperturista envers la diversitat cultural i lingüística del país, especialment pel que fa a les demandes del moviment cultural amazic (Benítez Fernández, 2012, p. 77). El nou segle també porta un debat sobre el sistema educatiu i la necessitat de reformar-lo per millorar-ne la qualitat i integrar-hi la diversitat del país. Així, el 1999 es publica la *Charte Nationale d'Éducation et de Formation*, un programa per al decenni 2000-2009 amb diferents àmbits d'acció.

Des del punt de vista lingüístic, la *Charte* fa referència a l'obertura del sistema educatiu a l'amazic i als dialectes locals, i ho fa 12 anys abans que la Constitució del 2011 declarés l'oficialitat de la llengua amaziga. Tot i això, la *Charte* també declara que aquesta obertura té com a objectiu «facilitar l'aprenentatge de la llengua oficial [és a dir, l'àrab] a l'etapa de preescolar i al primer cicle de la primària» (Royaume du Maroc. Commission Spéciale d'Éducation et de Formation, 1999). Per primera vegada i com a prova pilot, s'implementa l'ensenyament de l'amazic a l'escola marroquina.

Un cop superada la *Charte Nationale d'Éducation et de Formation*, el Conseil Supérieur de l'Éducation, de la Formation et de la Recherche Scientifique (CSEFRS) del Marroc elabora la *Vision stratégique de la réforme 2015-2030*. Es tracta d'un pla de reforma del sistema educatiu a favor d'una nova escola basada en l'equitat, la qualitat educativa i la

promoció de la societat i l'individu. Per assolir-ho, considera que una de les claus és el domini de les llengües que s'hi ensenyen i la diversificació de les llengües d'ensenyament (Royaume du Maroc. Conseil Supérieur de l'Éducation, de la Formation et de la Recherche Scientifique, 2015, *levier* 13). Aquest pla proposa:

- Mantenir l'àrab com a primera llengua del sistema educatiu, com a fonament de la identitat marroquina, tot i que reconeix que convé «simplificar-lo» i renovar els mètodes pedagògics per al seu ensenyament.
- Aprovar una llei orgànica que concreti l'oficialitat de la llengua amaziga i la seva integració en el sistema educatiu i en la vida pública. Això implicarà que l'amazic s'ensenyarà a tots els cursos de primària i, progressivament, a secundària.
- Oferir un primer contacte amb la llengua francesa a l'etapa d'educació infantil i convertir-la en matèria obligatòria a tots els cursos de primària i de secundària. A secundària, s'impartiran, a més, matèries no-lingüístiques en francès.
- Introduir l'ensenyament de l'anglès a partir de quart de primària i a tots els cursos de secundària, a més d'integrar aquesta llengua a la formació professional.
- Introduir una tercera llengua estrangera obligatòria, preferentment el castellà, a l'educació secundària qualificada.

Per dur a terme aquest pla estratègic de reforma del sistema educatiu, el 2 d'agost del 2019 la Cambra Alta del Parlament marroquí aprova finalment, després d'una llarga polèmica, la Llei marc 51.17 sobre el sistema educatiu, de formació i de recerca científica. Un dels seus punts més controvertits són els articles 2 i 31, que fan referència a la introducció de les llengües estrangeres per impartir matèries científiques i tècniques a secundària (Royaume du Maroc. Llei marc 51.17 sobre el sistema educatiu, de formació i de recerca científica; Telquel, 2019). En els debats parlamentaris, el Partit de la Justícia i el Desenvolupament (PJD), d'ideologia islamista, i els nacionalistes de l'Istiqlal es van mostrar contraris a l'aprovació de la Llei marc perquè consideren que posa fi a la política d'arabització i reforça la francofonia, per la qual cosa és una «amença per a la nació i la seva identitat» (Telquel, 2019). Per contra, els partidaris de reforçar el paper de les llengües estrangeres en el sistema educatiu consideren que són fonamentals per a un sistema educatiu modern i acusen els islamistes d'utilitzar l'arabització com a mitjà per a la islamització (El Hourri, 2019; Assid citat a Brouksy, 2016). Sigui com sigui, és una evidència que la *Vision stratégique de la réforme 2015-2030* i la Llei marc 51.17 reforcen la posició del francès en el sistema educatiu i el consoliden com a «segona llengua» del país.

La situació de l'amazic a l'escola

Tot i el discurs oficial d'obertura del sistema educatiu a l'amazic, recollit ja en la *Charte Nationale de l'Éducation et de la Formation* del 1999, la implementació del seu ensenyament és avui molt lluny d'estar generalitzada (Sadiqi, 2011, p. 63; Llorent-Vedmar, 2014; Benton-Monahan i Severo, 2020). Així, el 2017 només el 9% dels alumnes de primària rebien classes d'amazic (Les Eco, 2017). Benton-Monahan i Severo (2020) assenyalen la

negligència del govern marroquí per implementar l'amazic en el sistema educatiu, de manera que ha quedat en gran part relegat a la bona voluntat dels mestres.

S'observa, doncs, una contradicció entre el discurs oficial envers la llengua i la cultura amaziga i la realitat. Segons Sadiqi (2011), l'elit política del Marroc ha utilitzat la causa amaziga com un escut per intentar frenar el creixement de l'islamisme. Alhora, el reconeixement de l'amazic com una de les llengües oficials del Marroc a la Constitució del 2011 seria també una resposta de Mohamed VI per satisfer el Moviment Cultural Amazic i calmar les protestes del Moviment del 20 de Febrer, en el context de les Primaveraes Àrabs (Benton-Monahan i Severo, 2020, p. 58-59).

Caldrà, per tant, observar en els propers anys com s'implementa la *Vision stratégique de la réforme 2015-2030* a través de la Llei marc 51.17. Segons aquesta reforma, tot l'alumnat marroquí rebrà classes d'amazic durant l'ensenyament primari i secundari. Caldrà un compromís ferm de la classe política envers la diversitat cultural i lingüística si realment es volen assolir els objectius marcats i sortir de l'estancament en què es troba l'ensenyament de l'amazic.

El debat sobre l'ensenyament en àrab dialectal

En els darrers cursos, el debat sobre una possible introducció de l'àrab dialectal a l'escola suscita també una forta polèmica al Marroc. Al país ha sorgit un corrent que defensa que l'ensenyament s'hauria d'impartir en àrab dialectal (*dàrija*) i reivindica una identitat nacional marroquina vinculada a aquesta varietat, que considera una llengua (Moustaoui, 2009). El cert és que, en els últims 20 anys, l'àrab dialectal ha guanyat espais comunicatius que li eren vetats i avui és present en la publicitat, els mitjans de comunicació i el doblatge de sèries de televisió, i ha trobat impulsors com el publicista Nouredine Ayouch, proper al Palau Reial (Caubet, 2018).

Per als defensors de l'àrab dialectal, hi hauria ja una diferència insalvable amb l'àrab estàndard, que només dominaria una petita elit intel·lectual; per tant, caldria «ennobrir» l'àrab dialectal per convertir-lo també en una llengua d'escriptura i literària, a l'abast de tothom (Miller, 2015, p. 103). A més, acostumen a fer referència a recomanacions d'organismes internacionals, com la UNESCO, sobre la necessitat de tenir en compte la llengua materna a l'escola (Miller, 2015, p. 102; Moscoso, 2011). Introduir oficialment el *dàrija* a l'escola suposaria també institucionalitzar una pràctica força habitual: mentre que les activitats de lectura i d'escriptura són en àrab estàndard, les explicacions orals i els aclariments sovint són en dialectal (Tamer citat a Chekayri, 2018, p. 25).

Per contra, els partidaris de l'àrab estàndard addueixen que els promotors de l'ensenyament en *dàrija* tenen interessos ocults: com a elit empresarial educada en francès i a l'estranger, voldrien debilitar la posició de l'àrab estàndard i, a través de la promoció del *dàrija*, reforçar indirectament el francès en l'àmbit oficial (Warda, 2014; Zohra Bouaziz, 2015). Alhora, els islamistes veuen en la introducció del dialecte a l'escola una conspiració contra la llengua àrab i la religió (Chekayri, 2018, p. 24). I també hi ha qui denuncia que els partidaris del *dàrija* han trobat una excusa per a la seva promoció en l'apropiació de la llengua àrab que haurien fet els islamistes (El Aji, 2020).

Però, per convertir l'àrab dialectal en llengua d'ensenyament, caldria primer codificar-la per convertir-la en llengua d'escriptura, i no sembla que actualment hi hagi gaire interès: si bé es va encarregar a l'Institut Royal de la Culture Amazighe (IRCAM) la codificació de l'amazic, per

a l'àrab dialectal no hi ha una institució pública encarregada d'aquesta tasca (Miller, 2015, p. 103). Una institució privada, el Centre de la Promotion de la Darija, de la Fondation Zakoura, fundada pel publicista Noureddine Ayouch, el 2017 va publicar el primer diccionari *dàrija-dàrija* (Ait Akdim, 2017). Això faria pensar que, tot i que en un principi la promoció de l'àrab dialectal compta amb el beneplàcit reial, en realitat aquest interès seria només de cara a la galeria per donar una imatge d'obertura, modernitat i proximitat amb el poble.

Francès o anglès com a primera llengua estrangera?

Finalment, un últim debat lingüístic es deriva de la reforma del sistema educatiu: quina ha de ser la primera llengua estrangera a l'escola? I, en qualsevol cas, introduir-hi llengües estrangeres per impartir altres matèries suposa una amenaça per a la identitat marroquina?

Un dels motius que s'addueixen a l'hora d'introduir, amb la Llei marc 51.17, les llengües estrangeres per a l'ensenyament de matèries científiques a secundària és que actualment la recerca científica i tecnològica es fa bàsicament en anglès. A més, recordem que les carreres científiques i tècniques no s'han arabitzat mai al Marroc. Per tant, els estudiants que arriben a la universitat procedents del sistema educatiu públic sovint topen amb el repte d'haver de cursar els estudis en una llengua que no dominen. Per a Amzazi (2019), ministre d'Educació del 2018 al 2021, ensenyar les matèries científiques en llengües estrangeres a l'escola és una qüestió de «justícia social» per garantir la igualtat d'oportunitats a la universitat, perquè cap estudiant descarti estudiar una carrera de ciències pel fet de no dominar prou l'idioma.

Tanmateix, implementar la metodologia d'ensenyar en llengües estrangeres també suposa un repte per al sistema educatiu marroquí. El Ministeri d'Educació haurà d'impulsar prèviament un programa de formació lingüística del professorat perquè assoleixi el nivell necessari per impartir matèries científiques en anglès o francès (Guedira, 2019; Khettou, 2019). En aquest sentit, i encara que el Marroc reconeix que aquestes matèries s'haurien d'impartir idealment en anglès, també es constata que el país no compta actualment amb els recursos humans o logístics suficients per fer-hi front (Guedira, 2019). Com a conseqüència, i considerant també la pressió que exerceix França a través de la política i del *soft power* cultural, el francès continuarà sent la principal llengua estrangera en el sistema educatiu marroquí.

Els sectors més tradicionalistes i els nacionalistes també qüestionen la fi de l'arabització, que s'imposa amb la Llei marc 51.17, ja que ho consideren una amenaça per a la identitat i els valors marroquins. En aquest sentit, per a Guedira (2019, par. 5) la qüestió de la identitat marroquina va més enllà de la llengua en què s'imparteix l'educació. De fet, els sectors nacionalistes i islamistes, que consideren l'àrab com un element essencial per a la construcció de la identitat marroquina, són els primers que sovint s'obliden de defensar amb la mateixa força el patrimoni cultural i lingüístic de l'amazic, l'altra llengua oficial del país.

Conclusions

En el moment de la independència, el Marroc veu en la llengua àrab, l'islam i la monarquia els elements sobre els quals cohesionar una identitat marroquina. Com a conseqüència, des d'un principi i en un context de panarabisme, el nou Estat tanca els ulls davant d'una realitat

caracteritzada per la diversitat lingüística i cultural. El pas dels anys, amb un nou context econòmic i polític, i les contradiccions en què cau el país des del punt de vista d'una política lingüística enfocada envers l'arabització —i que, al mateix temps, afavoreix la llengua francesa— duen el Marroc a fer front a una diversitat lingüística cada cop més complexa.

Aquesta diversitat continua sent per al país un problema de difícil gestió des del punt de vista educatiu, al qual encara no ha trobat una solució. Així, en els discursos oficials i sobre el paper de les diferents reformes educatives impulsades des de l'any 2000 es plasmen molt bones intencions pel que fa a la diversitat cultural i lingüística del país, amb l'objectiu que els infants marroquins acabin l'educació secundària dominant l'àrab i l'amazic i siguin competents en almenys dues llengües estrangeres. La realitat, però, és que fins ara aquests objectius no s'han acomplert. La Llei marc 51.17 per a la reforma del sistema educatiu, basada en la *Vision stratégique de la réforme 2015-2030*, es proposa assolir aquests objectius lingüístics ja el 2025. Al meu entendre, i després de constatar els fracassos previs i la situació en què es troba l'educació al Marroc, costa pensar que es puguin assolir en un període tan curt o fins i tot en l'horitzó del 2030. Per aconseguir-ho, caldrà que el Marroc faci una important inversió en recursos econòmics, formatius i humans, a més d'accelerar l'aprovació d'un paquet de lleis d'aplicació, decrets i resolucions ministerials que permetin implementar la reforma educativa.

Bibliografia

- AGUADÉ, J. (2008). Morocco [Dialectological Survey]. Dins: K. Versteegh (ed.), *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (Vol. 3, p. 287-297). Leiden i Boston: Brill.
- AIT AKDIM, Y. (2017, febrer 2). Nouredine Ayouch, l'homme qui offre à l'arabe marocain ses lettres de noblesse. *Le Monde*. Recuperat el 14 de novembre del 2020 de https://www.lemonde.fr/afrique/article/2017/02/02/nouredine-ayouch-l-homme-qui-offre-a-l-arabe-marocain-ses-lettres-de-noblesse_5073580_3212.htm
- AMZAZI, S. (2019, abril 18). Saïd Amzazi : « Enseigner les matières scientifiques en langues étrangères est un impératif de justice sociale ». *Challenge.ma*. (H. Manyani, entrevistador). Recuperat el 14 de novembre del 2020 de <https://www.challenge.ma/said-amzazi-ministre-de-leducation-nationale-enseigner-les-matieres-scientifiques-en-langues-etrangeres-est-un-imperatif-de-justice-sociale-107844/>
- BELHIAH, H. (2020). English as a Global Language in Morocco: A Qualitative Study of Students' Motivations for Studying English. Dins: H. Belhiah, N. Amrous, N. Bejjit, I. Zeddari, i J. Bahmad (ed.), *English Language Teaching in Moroccan Higher Education* (p. 33-48). Singapore: Springer. Recuperat el 13 d'octubre del 2020 de <https://doi.org/10.1007/978-981-15-3805-6>
- BENÍTEZ FERNÁNDEZ, M. (2006). Approche sur la politique linguistique au Maroc depuis l'indépendance. *Estudios de dialectología norteafricana y andalusí*, 10, 109-120. Recuperat el 4 d'octubre del 2020 de <https://www.uco.es/ucopress/ojs/index.php/edna/article/view/8677>
- BENÍTEZ FERNÁNDEZ, M. (2012). Un repaso a la política lingüística del Norte de África desde la descolonización. *Anaquel de Estudios Árabes*, 23, 69-81. Recuperat el 25 de maig del 2020 de https://doi.org/10.5209/rev_ANQE.2012.v23.39697
- BENTON-MONAHAN, C., I SEVERO, C. G. (2020). Amazigh Language Policy in Morocco and the Power of Contradiction. Dins: A. Abdelhay, S. B. Makoni, i C. G. Severo (ed.), *Language Planning and Policy: Ideologies, Ethnicities, and Semiotic Spaces of Power* (p. 50-67). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. Recuperat el 20 de novembre del 2020 de https://www.academia.edu/42702057/Amazigh_language_policy_in_Morocco_and_the_power_of_contradiction
- BOUARICH, H. (2011). La politique linguistique éducative au Maroc de 1912 à nos jours. *L'environnement informatique et l'enseignement / apprentissage des langues* (p. 17-32). Université Ibn Tofail. Recuperat el 17 d'octubre del 2020 de <http://search.shamaa.org/PDF/Books/MRUITAdabConf/1MRUITAdabConfY2011.pdf>
- BOUKOUS, A. (2011). *Revitalizing the Amazigh Language: Stakes, Challenges, and Strategies*. Institut Royal de la Culture Amazighe.
- BROUKSY, O. (2016, octubre 2). Le Maroc enterre trente ans d'arabisation pour retourner au français. *Le Monde*. Recuperat l'1 de novembre del 2020 de https://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/02/19/maroc-le-roi-mohamed-vi-enterre-trente-ans-d-arabisation-pour-retourner-au-francais_4868524_3212.html

- CAUBET, D. (2018). Darija and the Construction of "Moroccanness". Dins: R. Bassiouney, *Identity and Dialect Performance: A Study of Communities and Dialects* (p. 99-124). Abingdon (Oxon) i Nova York: Routledge.
- CHAKRANI, B. (2017). Between Profit and Identity: Analyzing the Effect of Language of Instruction in Predicting Overt Language Attitudes in Morocco. *Applied Linguistics*, 38(2), 215-233. Recuperat el 13 d'octubre del 2020 de <https://doi:10.1093/applin/amv013>
- CHEKAYRI, A. (2018). L'enseignement en arabe dialectal pour consolider l'acquisition de l'arabe standard. Dins: A. Chekayri, i K. Mgharfaoui (ed.), *Réflexions sur le lexique et l'enseignement de l'arabe marocain* (p. 13-51). Centre de la Promotion du Darija. Recuperat el 21 d'octubre del 2020 de <https://bit.ly/2HMMrns>
- DE RUITER, J. J., i ZIAMARI, K. (2014). *Le marché sociolinguistique contemporain du Maroc*. Éditions l'Harmattan. Recuperat el 13 d'octubre del 2020 de <https://bit.ly/33qmnGz>
- EL AJI, S. (2020, abril 3). La lengua árabe ¿un atraso? *M'Sur*. Recuperat el 8 de novembre del 2020 de <https://msur.es/2020/05/23/elaji-arabe-atraso/>
- EL HOURRI, A. (2019, gener 8). Éducation : Le PJD et l'Istiqlal s'alignent contre la place des langues étrangères dans la loi-cadre. *Medias24.com*. Recuperat l'1 de novembre del 2020 de <https://bit.ly/36lymqN>
- ENNAJI, M. (2005). *Multilingualism, Cultural Identity, and Education in Morocco*. Nova York: Springer.
- FRANCE DIPLOMATIE. (2020, setembre). *Les chiffres clés des échanges bilatéraux et dispositif de soutien aux entreprises françaises au Maroc*. Recuperat l'11 d'octubre del 2020 de <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/diplomatie-economique-et-commerce-exterieur/la-france-et-ses-partenaires-economiques-pays-par-pays/afrique-du-nord-moyen-orient/article/maroc>
- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, I. (2012). Escuelas, niños y maestros: la educación en el Protectorado español de Marruecos. *Awraq*, (5-6), 117-133. Recuperat el 17 d'octubre del 2020 de <http://awraq.es/blob.aspx?idx=5&nId=80&hash=ddcb026287c7b46222ee943f6901df6c>
- GUEDIRA, M. (2019, juliol). Enseignement : « L'arabisation était un total fiasco ». *Maroc Diplomatique*. (Y. El Khamlichi, entrevistador) Recuperat el 14 de novembre del 2020 de <https://maroc-diplomatique.net/enseignement-larabisation-etait-un-total-fiasco/>
- KHETTOU, K. (2019, setembre 15). AREF Rabat : Formation linguistique au profit des enseignants des matières scientifiques. *Hespress*. Recuperat el 14 de novembre del 2020 de <https://fr.hespress.com/94893-aref-rabat-formation-linguistique-au-profit-des-enseignants-des-matieres-scientifiques.html>
- LAKHDAR-GHAZAL, F. (2019, octubre 9). Polémiques concernant les langues : L'aménagement linguistique. *Maroc Diplomatique*. Recuperat el 18 d'octubre del 2020 de <https://maroc-diplomatique.net/polemiques-concernant-les-langues/>
- LES ECO. (2017, setembre 6). Enseignement de l'amazigh : Aucune nouveauté pour cette rentrée.

LesEco.ma. Recuperat el 7 de novembre del 2020 de <https://leseco.ma/enveaute-pour-cette-rentreeseignement-de-l-amazigh-aucune-nouveaute-pour-cette-rentree/>

LLORENT-VEDMAR, V. (2014). Identidad cultural bereber y enseñanza del amazigh. *Revista Española de Educación Comparada*, (23), 53-75. Recuperat el 3 de setembre del 2020 de <https://doi.org/10.5944/reec.23.2014>

MILLER, C. (2015). Évolution des pratiques, évolutions des représentations ? Petit retour sur le débat autour de la valorisation de la darija au Maroc. (K. Nait-Zerrad, ed.) *Revue des Études Berbères*, 10, 101-119. Recuperat el 8 de novembre del 2020 de http://reb.centrederechercheberbere.fr/tl_files/doc-pdf/REB%2010/Pages%20de%20REB%2010_V2-7.pdf

MOSCOLO, F. (2011). El árabe marroquí: una lengua y no un dialecto. *Educación en lengua materna. Revista de Estudios Internacionales Mediterráneos*, (10), 134-144. Recuperat l'1 de juny del 2020 de <http://hdl.handle.net/10486/670300>

MOUSTAOU, A. (2004). Conflicto lingüístico y política lingüística en Marruecos: una propuesta de análisis. *Fòrum Universal de les Cultures, Diàleg «Diversitat lingüística, sostenibilitat i pau»*. Barcelona. Recuperat el 4 de maig del 2020 de http://www.linguapax.org/wp-content/uploads/2015/03/1_moustaoui.pdf

MOUSTAOU, A. (2005). La diglosia y la poliglosia como proceso de subordinación lingüística: estudio del caso de Marruecos. *Estudios de dialectología norteafricana y andalusí*, (9), 139-149. Recuperat el 25 de setembre del 2020 de <https://www.uco.es/ucopress/ojs/index.php/edna/article/view/8668>

MOUSTAOU, A. (2009). Dariya en la política lingüística de Marruecos: entre la falta de reconocimiento política y el "empoderamiento social". *Actas del III Congreso Internacional de árabe marroquí: estudio, aprendizaje y enseñanza* (p. 141-158). Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco. Recuperat el 3 de maig del 2020 de https://www.researchgate.net/publication/340678351_DARIYA_EN_LA_POLÍTICA_LINGÜÍSTICA_DE_MARRUECOS_ENTRE_LA_FALTA_DE_RECONOCIMIENTO_POLÍTICO_Y_EL_EMPoderAMIENTO_SOCIAL

ROYAUME DU MAROC. (2019). *قانون - إطار رقم 17.51 يتعلق بمنظومة التربية والتكوين والبحث العلمي* [Llei marc 51.17 sobre el sistema educatiu, de formació i de recerca científica]. Recuperat l'1 de novembre del 2020 de <https://www.uiz.ac.ma/sites/default/files/doc/loi-cadre-51-17-AR.pdf>

ROYAUME DU MAROC. COMMISSION SPÉCIALE D'ÉDUCATION ET FORMATION. (1999). *Charte nationale d'éducation et de formation*. Recuperat el 10 de maig del 2020 de <http://www.esi.ac.ma/Dossiers/20150713090757.pdf>

ROYAUME DU MAROC. CONSEIL SUPÉRIEUR DE L'ÉDUCATION, DE LA FORMATION ET DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE. (2015). *Vision stratégique de la réforme 2015-2030*. Recuperat l'1 de novembre del 2020 de <https://www.csefrs.ma/publications/vision-strategique-de-la-reforme/?lang=fr>

- ROYAUME DU MAROC. SÉCRÉTARIAT GÉNÉRAL DU GOUVERNEMENT. (2011, juliol 29). *La Constitution. Édition 2011*. Recuperat l'1 d'octubre del 2020 de <http://www.embajada-marruecos.es/constitucion/>
- SADIQI, F. (2011). The Teaching of Amazigh (Berber) in Morocco. Dins: J. Freeman, i O. García (ed.), *Handbook of Language and Ethnic Identity: The Success-Failure Continuum in Language and Ethnic Identity Efforts* (Vol. 2, p. 33-44). Oxford University Press. Recuperat el 7 de novembre del 2020 de https://www.researchgate.net/publication/308674561_The_Teaching_of_Amazigh
- TELQUEL. (2019, setembre 8). Benkirane, Benamrou, Raissouni... Un front contre la "francisation de l'éducation". *Telquel*. Recuperat l'1 de novembre del 2020 de https://telquel.ma/2019/08/09/benkirane-benamrou-raissouni-un-front-contre-la-francisation-de-leducation_1648100
- WARDA, M. (2014, gener 9). Enseignement en dialecte au Maroc. *Orient XXI*. París, França. Recuperat el 24 de maig del 2020 de <https://orientxxi.info/magazine/enseignement-en-dialecte-au-maroc,0449>
- ZERROUQI, Z. (2015). Les performances du système éducatif marocain. *Revue internationale d'éducation de Sèvres* (70), 22-28. Recuperat el 21 de novembre del 2020 de <https://doi.org/10.4000/ries.4474>
- ZOHRA BOUAZIZ, F. (2015, juny 11). Los defensores de la lengua árabe piden ayuda al rey de Marruecos. *La Vanguardia*. Recuperat el 8 de novembre del 2020 de <https://www.lavanguardia.com/cultura/20150611/54432763354/los-defensores-de-la-lengua-arabe-piden-ayuda-al-rey-de-marruecos.html>

